

Důkazy historického premilenialismu

V tomto příspěvku se soustředím na hlavní článek historického premilenialismu, který říká, že v budoucnosti nastane období, v němž bude Kristus na zemi fyzicky vládnout.

Hlavní bod učení

Hlavním bodem učení historického premilenialismu je víra v budoucí pozemské Kristovo kralování na zemi, které bude viditelné, fyzické a časově ohraničené náhlými a dramatickými událostmi. Všichni premilenialisté se shodují na tom, že:

1. Kristus bude během tzv. milénia na zemi fyzicky vládnout bez omezení. Satan, bude spoután. Šelma a falešný prorok budou poraženi. V tomto období se všechno a všichni podřídí Kristově vládě.
2. Kristova hegemonie přinese dokonalý světový mír. Kristus světu názorně ukáže, že pouze on je dobrý Pán.
3. Lidstvo se bude řídit Kristovým učením (Mt 5–7) a vzkříšení svatí se budou na této vládě podílet (Mt 19; 1Kor 6).
4. Miléniu bude předcházet doba velkého soužení a po miléniu nastane poslední bitva dobra se zlem a poslední soud.
5. Nástup Kristova mileniálního kralování bude dle premilenialismu poměrně dramatický a náhlý. Premilenialisté se sice dohadují o tom, zda je Kristův příchod iminentní (českým novotvarem „kdykoliký“ – možný kdykoli), nebo zda je něčím podmíněn či zda mu budou předcházet určitá znamení, avšak všichni premilenialisté se shodnou na tom, že milénium nastane v globálním měřítku rychlým sledem velmi zřetelných událostí.

Ne všichni premilenialisté se shodnou na délce milénia. Někteří chápou milénium jako doslovných tisíc let Kristovy vlády. Někteří hovoří o bližší neurčeném období. Milénium, čili tisícileté království, tedy nemusí dle některých premilenialistů trvat přesně tisíc let. Číslovka 1000 (řecky *chília*) pochází ze Zjevení 20,2–7, kde se vyskytuje celkem šestkrát. Někteří se domnívají, že jde o symbol stability a že nemusí jít o přesných 1000 kalendářních let. Já sám sice netrvám na doslovných 1000 letech, ale pracovníčně stále používám výrazy jako „milénium“ nebo „tisícileté království“.

Exegetické důkazy premilenialismu

Každý eschatologický názor musí odůvodnit svá tvrzení konkrétními exegetickými důkazy. Historický premilenialismus usiluje o přednesení svého důkazu z 20. kapitoly Zjevení a z 15. kapitoly 1. Korintským. Uznávám, že obě pasáže mají své řešení i v sousedních směrech. S úctou ke kolegům odlišných názorů se však domnívám, že exegetické řešení historického premilenialismu je přesvědčivější.

Dlužno poznamenat, že historický premilenialismus přistupuje ke svému dokazování minimalisticky. Z mého pohledu naprosto postačí, když se prokáže libovolně dlouhá Kristova pozemská vláda, která bude následovat po vzkříšení svatých a předcházet poslednímu soudu. Nic víc historický premilenialismus ke svému důkazu nepotřebuje.

Zjevení 20,4–6

- 4 A spatřil jsem trůny a ty, kteří se na ně posadili, a byl jim svěřen soud; uviděl jsem také duše těch, kteří byli sťati pro Ježíšovo svědectví a pro Boží slovo, i ty, kteří se nepoklonili šelmě ani jejímu obrazu a nepřijali její cejch na čelo ani na ruku. I **ožili** a kralovali s Kristem tisíc let.
- 5 Ostatní mrtví **neožili**, dokud se těch tisíc let nedovršilo. To je první vzkříšení.
- 6 Blahoslavený a svatý, kdo má podíl na prvním vzkříšení; nad těmi druhá smrt nemá pravomoc, nýbrž budou kněžími Božími a Kristovými a budou s ním kralovat tisíc let. (Zj 20,4–6)

Premilenialismus si zakládá na **dvojím budoucím fyzickém vzkříšení**. Zjevení 20 vykládáme tak, že na začátku milénia (v. 4) budou fyzicky vzkříšení svatí k tomu, aby spolu s Kristem vládli během milénia a teprve na konci milénia (vv. 5.12)

budou vzkříšeni všichni ostatní k poslednímu soudu. Během milénia tedy budou na zemi dle premilenialismu všichni svatí, a to ti, kdo budou vzkříšeni i ti, kdo budou se milénia dožít.

Tvrdíme, že obě vzkříšení budou fyzická. První vzkříšení je fyzické z podstaty věci. Je to přeci vzkříšení těch, kdo „byli sťati“ (v. 4). Pokud by bylo duchovní nedávalo by nám smysl ani jako symbol.

Ve verších 4 a 5 se dvakrát užívá řeckého slova *ezésan* (ožili). Ve verši 4 se píše, že mučedníci ožili, aby s Kristem kralovali tisíc let a ve verši 5 se píše, že „ostatní mrtví neožili“. Jde o dvojí užití téhož slova ve dvou po sobě jdoucích řeckých větách. Autor žádné z těchto oživání nijak dále nekomentuje ani neupřesňuje jeho druh. Proto se na rozdíl od amilenialistů domníváme, že jde o oživání (resp. kříšení) stejného typu. Jde o dvojí vzkříšení fyzické. Tvrdíme, že:

- A. Pokud věříme v budoucí fyzické vzkříšení křesťanů
- B. a pokud připustíme, že ve Zjevení 20 se hovoří o fyzickém vzkříšení, což vzhledem k verši 4 připustit musíme,
- C. musíme si všimnout, že mezi vzkříšením křesťanů a všeobecným vzkříšením uběhne určitá doba – doslovných či symbolických 1000 let.

Ačkoli si plně uvědomujeme, že kniha Zjevení spadá svým žánrem mezi apokalyptickou literaturu a je plná symbolů, které by neměly být vykládány doslovně, trváme na tom, že co do časových údajů a základních sdělení chce být kniha Zjevení srozumitelná a jasná jak původnímu čtenáři, tak nám. Proto věříme, že kniha Zjevení učí tuto chronologii budoucích událostí: 1/ Vzkříšení svatých – 2/ Kristova vláda – 3/ druhé vzkříšení – 4/ věčnost.

Na rozdíl od amilenialistů trváme na tom, že Zjevení 19–20 předkládají prorocké výjevy s konkrétní původně zamýšlenou chronologií, takže není možné tyto kapitoly chápat jako překrývající se. Ve Zjevení 19,20 čteme, že šelma a falešný prorok byli uvrženi do ohnivého jezera. Ve Zjevení 20,10 čteme, že do tohoto jezera byl uvržen Satan a že šelma a falešný prorok v něm již jsou. Tyto údaje o přítomnosti eschatologických bytostí v ohnivém jezeře pokládáme za důkaz autorem zamýšlené chronologie popisovaných událostí. Tento důkaz dle našeho přesvědčení svědčí o tom, že sám autor zamýšlel, aby čtenář chápal kapitolu 20 v chronologickém kontextu a nikoli třeba jako jiný úhel pohledu na tutéž událost. Chronologie by tedy dle autora a původního posluchače byla takováto:

1. Uvržení falešného proroka a šelmy do ohnivého jezera (Zj 19,20)
2. Uvržení Satana do propasti (Zj 20,1nn)
3. Vzkříšení svatých a Kristova vláda (vv. 4–6)
4. Propuštění Satana a poslední bitva (vv. 6–10)
5. Poslední soud a věčnost (vv. 11 a dále)

Toto je dle našeho názoru chronologie budoucích viditelných pozemských událostí.

1. Korintským 15,22–25

V 15. kapitole 1. Korintským Pavel reaguje na názor, dle něž ke vzkříšení již došlo duchovně, takže není potřeba čekat vzkříšení fyzické. Na to Pavel říká: Nikoli, ke vzkříšení musí dojít také fyzicky. A pokud ne, říká Pavel, pak evangelium nemá smysl. To je hlavní argument této kapitoly, v jehož světle ji musíme celou chápat. Právě na podporu tohoto leitmotivu celé kapitoly Pavel například říká:

- Není-li však Kristus vzkříšen, je vaše víra marná, ještě jste ve svých hříších (v. 17).
- Máme-li naději v Kristu jen v tomto životě, jsme nejubožejší ze všech lidí (v. 19.).
- Co potom budou dělat ti, kteří se dávají křtít za mrtvé? Jestliže mrtví vůbec nevstávají, proč se za ně dávají křtít (v. 29)?
- A proč i my se v každou hodinu vydáváme do nebezpečí (v. 30)?
- Jestliže mrtví nevstávají, ‚jezme a pijme, neboť zítra zemřeme‘ (v. 32).

V 1. Korintským 15 tedy Pavel obhajuje budoucí fyzické vzkříšení z mrtvých a poukazuje na důsledky této nauky či její absence. V tomto kontextu Pavel říká:

- 22 Jako v Adamovi všichni umírají, tak také v Kristu budou všichni obživeni.
23 Každý však ve svém pořadí: jako prvotina Kristus, potom při jeho příchodu ti, kdo jsou Kristovi,
24 potom bude konec, až Kristus odevzdá království Bohu a Otcí a zruší každou vládu, každou vrchnost i moc.
25 Neboť on [Kristus] musí kralovat, dokud [Bůh] nepoloží všechny nepřátele pod jeho nohy.
26 Jako poslední nepřítel bude zahlazena smrt. (1Kor 15,22–26)

Podle mého názoru už verše 23 a 24 by mohly být důkazem premilenialismu, protože z nich vyplývá, že Kristus bude mít jakousi vládu a tu vládu odevzdá **až po** svém příchodu a **po** fyzickém vzkříšení svatých Bohu Otcí, **až** zruší každou vládu, vrchnost i moc. Předpokládá se zde velmi viditelné, fyzické jednání Krista s pozemskými vládami, které bude probíhat v jakémsi intervalu po jeho druhém příchodu a před odevzdáním vlády Otcí. Už toto by mohlo stačit jako důkaz budoucího fyzického Kristova panování. Předpokládá se tedy tato chronologie:

1. Jako první byl vzkříšen Kristus (v. 23).
2. Až Kristus v budoucnu přijde, budou vzkříšeni ti, kdo jsou Kristovi (v. 23).
3. Potom bude konec, až Kristus odevzdá Království Bohu a Otcí (v. 24).

Ve verši 25 není jasně stanovený podmět. Kdo musí kralovat? Gramaticky vzato je potřeba, aby zde byl podmětem Kristus (doplněno výše v hranatých závorkách). Zbytek verše 25 je citací žalmu 110,1, který zní:

Davidův žalm. Výrok Hospodinův mému pánu: Usedni po mé pravici, dokud nepoložím tvé nepřátele za podnož tvých nohou. (Ž 110,1)

V kristologickém čtení tohoto žalmu je tím, kdo poddává Kristu nepřátele za podnož jeho nohou, Hospodin (srov. překlady ČEP a B21). Ve verších 1Kor 15,24–25 tedy vidíme, že Kristus má v budoucnu kralovat, dokud mu nebude vše podmaněno (v. 25) a teprve pak odevzdá vládu Bohu Otcí (v. 24). Domníváme se, že jde o budoucí děj. Jednal proto, že se zde dle našeho názoru musí popisovat budoucí fyzické vzkříšení a tudíž i budoucí Kristova vláda (vv. 23–24) a za druhé proto, že autor listu Židům cituje tentýž žalm a tvrdí, že tento ještě není zcela naplněn, protože „nyní ještě nevidíme, že je [Kristu] všechno poddáno“ (Žd 2,8).

Hovoří se zde o budoucím poddání veškeré pozemské vlády Ježíši Kristu, které bude následovat po Kristově příchodu a po fyzickém vzkříšení mrtvých svatých (v. 23). Vše se zde týká budoucnosti a fyzická, neboť právě tak velí kontext kapitoly. Vzhledem k problému tzv. převědomělé eschatologie, který Pavel v korintské církvi adresoval, je dle našeho názoru méně žádoucí vykládat tuto kapitolu amileniálně či postmileniálně. Korintští přeci věřili, že jsou již tak duchovní, že už nic dalšího nepotřebují. Právě na to jim Pavel říká: Ale ano, potřebujete vyčkávat na fyzické vzkříšení a Kristovu fyzickou vládu, neboť dosud jste zakusili nikoli plnost, ale pouhý závdavek svých křesťanských výsad.

Proto se domnívám, že zduchovňující čtení této kapitoly jde proti jejímu původnímu smyslu. Píše-li Pavel, že „tělo a krev nemůže být dědicem Božího království“ (v. 50), myslí zde v souladu se smyslem kapitoly budoucí fyzické dědictví fyzického Božího království ve vzkříšených tělech. Zduchovňující výklad amilenialismu a postmilenialismu připravuje Pavlův argument o jeho původní váhu a nahrává omylu původních posluchačů, kteří by si pak mohli říci: „Duchovní tělo však může být dědicem Božího království, proto již nemusíme očekávat fyzické vzkříšení.“ Přesně takového omylu se Pavel bál. Jeho záměrem bylo přesvědčit posluchače, že Boží království obdrží ne dříve než jako křesťané vzkříšení.

Pokud tedy věříme v budoucí fyzické vzkříšení a shodujeme se na původním smyslu 1. Korintským 15, jímž bylo toto budoucí fyzické vzkříšení zdůraznit proti herezi převědomělé eschatologie, docházíme k takovému čtení veršů 23–24, které vidí nástup pozemské Kristovy vlády jako organicky spojený s budoucím fyzickým vzkříšením svatých. Historický premilenialismus je tím dle našeho názoru dokázán.

Další argumenty ve prospěch premilenialismu

Existuje několik dalších nepřímých argumentů ve prospěch názoru, dle něž bude Kristus v budoucnu na zemi skutečně kralovat.

1. Theodicea (ospravedlnění Boha). Je potřeba, aby Kristus ukázal svou dobrotu a slávu jako pastýř národů. Musí se ukázat, že pouze on dokáže vnést do nespravedlivého světa spravedlnost a do násilných konfliktů trvajících a

spravedlivý mír. Amilenialismus ani postmilenialismus tento prostor Kristu nedávají, protože amilenialismus nechce nechat Krista vládnout na zemi a postmilenialismus se domnívá, že spravedlnost a mír nastanou ve světě i bez Kristova viditelného přičinění.

2. Konceptu návratu. Nový zákon často hovoří o tom, že Ježíš se vrátí. Proč se ale „vrací“? A až se „vrátí“, co bude dělat? Historický premilenialismus dle našeho názoru nejlépe zapadá do těchto představ a vyplývajících otázek. Kristus se navrátí, aby vládl a dal věci do pořádku. Jeho návratu je zapotřebí, protože církev to tu sama nezvládne (kontra postmil.) a je to návrat k fyzickému vládnutí na planetě Zemi (kontra amil.).

Průsečíky a třecí plochy historického premilenialismu

Průsečíky s amilenialismem

Amilenialismus je historickému premilenialismu často blízký z hlediska celkového biblicko-teologického rámce. Mnoho historických premilenialistů se shodne s amilenialisty v tom, že novozákonní církev je pokračováním starozákonního vyvoleného lidu Izraele a že přejímá výsady a zaslíbení, která byla určena Izraeli. Při hermeneutice Starého zákona tedy mohou historický premilenialismus a amilenialismus postupovat téměř ruku v ruce.

Mnoho svědomitých historických premilenialistů se vůči amilenialismu nestaví kriticky, jak často činí dispenzační premilenialisté. Uvědomujeme si, že náš spor spočívá v odlišném pohledu na několik málo veršů, nikoli v základním ideovém nebo hermeneutickém nesouladu. Tato velkorysost bývá vzájemná. Amilenialista D. A. Carson například uznává, že historický premilenialismus správně rozděluje celkové schéma Písma, ačkoli se mu samotný koncept pozemského milénia nezamlouvá. Historický premilenialista Craig S. Keener podobně ve svém komentáři ke Zjevení adresuje amilenialismus s úctou a rozchází se s ním vskutku pouze v otázce chronologie Zjevení 19–20.

Průsečíky s postmilenialismem

I v případě postmilenialismu nacházíme významné průsečíky. Shodneme se například na tom, že Kristovo království je pozemské a že církev má mít na této vládě podíl. Neshodneme se na chronologii a především na představě realistické ideální budoucnosti.

Premilenialisté často zdůrazňují, že církev není schopna nastolit na zemi takové podmínky, které by bylo možné nazvat Kristovou vládou. V tomto je premilenialismus vždy značně skeptický. Církev je pro něj místem, kde lze zahlédnout záblesky Božího království, ale rozhodně není institucí, která by se měla krýt se světskou vládní strukturou. Premilenialista si církev představuje jako vlak jedoucí nepřátelským územím. Občas zastavuje, aby nabral cestující, ale jeho cílem je dostat se na území přátelské.

Hlavní třecí plochou mezi postmilenialismem a historickým premilenialismem tedy bude vždy otázka ideální budoucnosti. Zatímco postmilenialista si dokáže dobu spravedlivého míru představit bez Kristovy viditelné pozemské přítomnosti, premilenialista nikoli. Historický premilenialista uznává, že na světě může docházet k obdobím míru a prosperity a přeje si je, avšak s ohledem na historii, povahu člověka a nedokonanost našeho spasení se nedomnívá, že k čemusi takovému skutečně dojde dříve, než „porušitelné oblékne neporušitelnost“ (1Kor 15,53).

Většina historických premilenialistů dokonce před vyhlášením utopického pozemského zřízení bez Krista varuje. Mnozí z nás se domnívají, že právě v technologickém pokroku, ekonomickém rozmachu a společenském poklidu, se může hřích projevit ve své nejsilnější podobě.

Průsečíky s dispenzacionalismem

Jako nejzajímavější lze popsat průsečík historického premilenialismu s dispenzacionalismem. Spolu s dispenzacionalisty říkáme, že Kristovo kralování na zemi nastane v budoucnu a fyzicky. Sdílíme také postoj k současné úloze církve.

Premilenialisté historičtí i dispenzační nemají za to, že se podaří dosáhnout naplnění Božích záměrů se světem bez viditelné vlády Krista na zemi.

Nejzřetelněji vychází rozdíl mezi dispenzacionalismem a historickým premilenialismem najevo ve dvou bodech, které jsou pro dispenzacionalismus naprosto klíčové a pro historický premilenialismus zbytné či nežádoucí: 1/ Přísné rozlišení mezi Izraelem a církví a 2/ doslovný výklad Bible, a to zvláště v otázce naplnění starozákonních proroctví.

Ad Izrael a církev. I historičtí premilenialisté mohou mít Izrael ve velké úctě. Mohou také často zastávat třeba určitou formu křesťanského sionismu. (Názoru, dle něž je vznik státu Izrael naplněním starozákonních proroctví.) Mohou zvažovat např. zvláštní úlohu mesiánských židů a zvláštní úlohu židovstva v budoucnosti. Nakolik však historický premilenialista není dispenzacionalistou, natolik odmítá, že Bůh během milénia obnoví starou smlouvu s národem Izrael včetně starozákonních bohoslužebných pořádků.

Ad doslovnost Bible. Přísné rozlišování mezi Izraelem a církví je výsledkem doslovnosti, kterou se dispenzacionalismus vyazuje při výkladu starozákonních proroctví. Dispenzacionalista dospěje k tomu, že Izrael má opět být zvláštním Božím lidem pouze tak, že přísně doslovně vykládá starozákonní zaslíbení a proroctví daná Izraeli. Tato zaslíbení a tato proroctví se mají naplnit ve velkém soužení a v milénium. Pokud je například Abrahamovu potomstvu zaslíbena země Kenán (Gn 12,7) a pokud je Izraeli zaslíben davidovský vladař (2S 7,16), pak je dle dispenzacionalistů nutné, aby se v budoucnu právě tato zaslíbení naplnila na národě Izrael, a to během tisíciletého království.

Někteří historičtí premilenialisté by možná opatrně souhlasili. Mnozí by však spolu s amilenialisty poukázali na to, že zaslíbení davidovského vladaře se již naplnilo, protože Kristus je pánem církve složené z židů a pohanů a jeho územím je Boží království, jehož záblesky vidíme v církvi již nyní a jehož plnou pozemskou slávu očekáváme.

Dispenzacionalismus však na své doslovnosti trvá, což je jeho největší silou i slabinou. Pokud například Zacharjáš píše, že v „onen den“ se Hospodin „postaví na Olivové hoře“, která se „rozštěpí na poloviny“, pak se podle dispenzacionalisty skutečně stane to, že přicházející Mesiáš se doslova postaví na opravdovou Olivovou horu u Jeruzaléma a ta se opravdu rozpůlí. Jeho doslovnost má trhliny hned v několika ohledech. Za prvé, tím, kdo se má postavit na Olivovou horu, je zde doslova Hospodin a nikoli Ježíš (Za 14,3n). Vykládat danou pasáž kristologicky se nabízí (srov. Sk 1,11n), avšak není to již přísně doslovný výklad. Za druhé musí být dispenzacionalismus velmi nedoslovný v otázce pojmů, které jsou historicky podmíněny. Když se tedy u Zacharjáše 14,15 hovoří o „koních, mezcích, vedbloudech“, nemůže dispenzacionalista trvat na doslovném budoucím naplnění jakési rány na tato zvířata, ale musí v nich vidět symboly vojenské síly (dnes např. tanky). Tím však přichází o svou doslovnost a umožňuje otázku, zda by nebylo lepší vykládat dané proroctví jako naplněné v historii.

Stejně tak má dispenzacionalismus dle historického premilenialismu značné potíže s vysvětlováním novozákonních pasáží, které pokládají Starý zákon za naplněný v Novém. Apoštol Petr například ve Skutcích 2,16 říká: „Ale toto je to, co je řečeno skrze proroka Jóela“ (cituje pasáž z Jóela 3,1–5[2,28–32]). Mnozí dispenzacionalisté zde nejsou ochotni vzít Petra za slovo a říkají, že zde se Joelovo proroctví ještě zcela nenaplnilo. Musí tak jít proti doslovnému významu Petrových slov, protože jinak by se dostali do konfliktu s dispenzačním schematem, které nepřipouští, aby se proroctví určená Izraeli naplnila na církvi, kterou ve Skutcích 2 Petr představuje. Historickému premilenialismu naopak chápat Petrova slova doslovně nevdá. Petr zde bere starozákonní proroctví určené Izraeli, vztahuje ho na vznikající církev a oznamuje tak nástup nového eschatologického věku.

Přestože se historický a dispenzační premilenialismus dokáží tak trochu poškorpit, hranice mezi nimi může být značně netěsná. Někdy se zdá, že řada historických premilenialistů sdílí s dispenzacionalisty důraz na doslovnost, pozitivní přístup k Izraeli a hermeneutiku starozákonních proroctví, ale nejsou ochotni přijmout celý systém dispenzací a prorockých konstrukcí, které jsou někdy snad až příliš sebejistě detailní. Zároveň vidíme tzv. progresivní dispenzacionalisty, pro které již není problém uznat, že část starozákonních předpovědí se naplnila na Kristu a církvi. Já osobně jsem jako historický premilenialista daleko blíže amilenialismu než dispenzacionalismu. Jiní historičtí premilenialisté však mohou mít na pomyslné škále blíže k dispenzacionalismu, byť jej nezastávají se vším všudy.

Závěr

Vzájemnou třecí plochou všech směrů je hermeneutika. Co je doslovné? Co spíše symbolické? Jak vykládat Písmo Písmem? Jak moc zohlednit historické pozadí Bible? Které pasáže zdůraznit a které jim podřídít? Exegetická rozhodnutí v těchto otázkách přivádí vykladače k přijetí určitého směru.

Poměrně výraznou a ne vždy šťastnou vlastností vyučování o biblické eschatologii bývá, že otázky, které se snaží zodpovědět, nevycházejí ze samotného Písma, ale z aktuální zkušenosti. Někteří křesťané potřebují znát, jak dopadne konflikt v Izraeli, zda se mohou těšit na příjemnou budoucnost, nebo zda je naopak čeká rychlá evakuace pryč od jejich problémů. Je jasné, že každý kazatel hledá ve své snaze oslovit dnešního člověka způsoby, jak takové otázky zodpovídat. Pokud však těmto otázkám dovolíme, aby převzaly kontrolu nad exegezí, pak tuto kontrolu sami ztratíme. Výsledkem jsou pak vykladači, kteří jen škrábou svrablavé uši. V jednom extrému to jsou eschatologové jako Sergej Mihál', v opačném extrému různí kazatelé prosperity.

Žádný systém není bez problémů. Každé exegetické rozhodnutí v jedné pasáži vede k důsledkům v pasáži jiné. Já jsem učinil taková rozhodnutí, která mě přivádějí k historickému premilenialismu, avšak uznávám, že existují pasáže, s nimiž se musím vyrovnávat. Totéž platí o všech ostatních směrech. Z toho nevyplývá, že pravda je relativní, ale že relativní jsou naše přístupy. Každý z nich se k pravdě určitým způsobem vztahuje, žádný z nich sám o sobě tou pravdou není. Jelikož je tomu tak, pak dle mého názoru nezbývá, než zachovat v otázkách biblické eschatologie mírnost a zdrženlivost.

■ Jestliže se někdo domnívá, že něco poznal, nepoznal ještě tak, jak je třeba poznat. (1Kor 8,2)

<https://selah.cz/teologie/dukazy-historickeho-premilenialismu/>